

L. Polyakova

**SYSTEM OF CONTAINMENT AND COUNTERBALANCE IN CONCERT WITH THE LEGISLATIVE AND THE JUDICIAL BRANCHES OF THE STATE AUTHORITY OF UKRAINE**

The formation of the state authority from the moment on proclamation of the state independence and the proclamation of the principle of the state authority distribution on legislative, executive and judicial. The peculiarities of formation and development of the judicial authority of independent Ukraine. The peculiarities of interaction of legislative and judicial authority (by the example of interaction of the parliament and the constitutional court of Ukraine).

*Key words:* interaction, parliament, constitutional court, system of containment and counterbalance, constitution of Ukraine.

© Л. Полякова

Надійшла до редакції 11.11.2009

УДК 94(470+8) "1992/1999"

**ЦИВІЛІЗАЦІЙНИЙ ПІДХІД В  
ІСТОРИЧНІЙ РЕГІОНАЛІСТИЦІ  
(НА ПРИКЛАДІ СПІВПРАЦІ МІЖ КРАЇНАМИ СХІДНОЇ  
ЄВРОПИ ТА ЛАТИНСЬКОЇ АМЕРИКИ В 1990–ті рр.)**

ДМИТРО СЕМЕНОВ,

аспірант Донецького національного університету

У роботі досліджено потенціал цивілізаційного підходу (зокрема його сутність) до вивчення сучасних процесів в історії людства (проблема формування багатополюсного світу в умовах домінування західної цивілізації після закінчення холодної війни). На прикладі взаємовідносин між країнами Східної Європи та Латинської Америки у 1990-ті роки розкрито можливості співпраці між віддаленими (аутсайдерськими) гілками умовно єдиної глобальної західної цивілізації.

**Ключові слова:** багатополюсний світ, однополюсний світ, цивілізаційний підхід, цивілізація, субцивілізація.

**Постановка проблеми.** Останнє десятиліття ХХ століття в історії всього людства було позначене двома цілком протилежними тенденціями розвитку: універсалізацією всіх суспільних, політико-правових, економічних, культурних процесів з одного боку, й одночасно - посиленням їх індивідуальних, особливих рис на регіональному рівні - з іншого. Особливо гостро ці процеси проявились у Східній Європі та країнах Латинської Америки.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Традицію цивілізаційної моделі всесвітньої історії було започатковано такими вченими-класиками, як російський науковець М. Я. Данилевський, німецький культуролог О. Шпенглер, британський історик А. Дж. Тойнбі. У їхніх фундаментальних працях сформовано основні принципи цивілізаційного підходу до вивчення історії, запропоновано оригінальні моделі всесвітньо-історичного процесу. Для наступників їхні ідеї набули значення фундаменту, від якого відштовхуються при нових дослідженнях.

На сучасному етапі співробітництво між окремими регіонами світу в контексті всесвітньо-історичного

процесу досліджується з різних точок зору. Найперше доречно згадати тих західних суспільствознавців, чії концепції отримали всесвітнє визнання, зокрема Френсіса Фукуяму [6] та Семюеля Гантінгтона [7]. У своїх роботах вони сформували дві альтернативні концепції всесвітньо-історичного процесу в сучасному "після-двополюсному" світі. Певною мірою ці проблеми розглянуто в З. Бжезинського [1].

Для А. Д. Богатурова [2] та К. Е. Сороніна [4] характерним є погляд крізь призму геополітики та проблему формування багатополюсного світу. Інша характерна риса пострадянської історіографії - порівняння пострадянських країн із латиноамериканськими як такими, які будують демократичне суспільство після авторитарного минулого (К. А. Хачатуров [8]).

**Мета роботи** - дослідити сутність і потенціал цивілізаційного підходу до вивчення новітньої історії людства. На прикладі співпраці між країнами Східної Європи та Латинської Америки в 1990-ті рр. простежити кореляції та взаємозв'язки цивілізаційних процесів.

**Виклад основного матеріалу.** Тенденція до універсалізації стала прямим наслідком глобалізації та

№ 9 (100) грудень 2009 р.

перемоги західного блоку в холодній війні. Крах східного блоку поклав край сорокап'ятирічному змаганню двох світових ідеологій - комунізму та лібералізму, кожна з яких пропонувала певний курс, модель розвитку людства. Це протистояння стало стрижневим елементом в історії людства, починаючи від 1945 року, саме з вибором того чи іншого шляху пов'язувалась і цивілізаційна приналежність певного народу, держави. І комунізм, і лібералізм - ідеології універсальні, кожна з них пропонує не тільки свій пріоритетний спосіб виробництва (соціалістичний чи капіталістичний), але й певну модель суспільного устрою в цілому. Саме тому перемога західного світу, очолюваного США, дала привід говорити про перемогу ліберальної демократії в цілому. Найяскравіше така точка зору представлена американським політологом Френсісом Фукуямом у його роботі "Кінець історії та остання людина" (1992) [6]. Головна ідея цієї створеної на хвилі ейфорії від перемоги в холодній війні теорії: після перемоги лібералізму над фашизмом у Другій світовій та особливо над комунізмом у холодній війні не залишилось жодних альтернативних концепцій суспільного розвитку, які б могли сперечатись із лібералізмом. Наслідком цього має стати повна та безумовна перемога власне західної ліберально-демократичної моделі суспільства, яка поступово охопить усе людство. "Тоді як більш ранні форми правління характеризувалися невинними дефектами й ірраціональністю, що врешті-решт приводили до їхнього краху, ліберальна демократія позбавлена таких фундаментальних внутрішніх протиріч", - стверджує Ф. Фукуяма в передмові до своєї роботи. "Усе-таки ліберальна демократія залишається єдиним логічно послідовним політичним прагненням, і вона оволодіває різними регіонами й культурами в усьому світі. Крім того, поширилися ліберальні принципи економіки ("вільний ринок"), які зуміли створити небувалий рівень матеріального добробуту як у промислово розвинених країнах, так і в тих, які після закінчення Другої світової війни належали до найбіднішого третього світу. Ліберальна революція економічного мислення іноді випереджала світовий рух до політичної свободи; іноді йшла за ним" [6].

З іншого боку, досить яскраво проявилась тенденція до регіоналізації, коли більш чітко в розвитку тих чи інших країн стали проявлятися індивідуальні, традиційні риси, які сьогодні називають цивілізаційними. Дуже часто цивілізаційні фактори пов'язуються з етнорелігійною ідентифікацією. Така традиція була започаткована одним із класиків цивілізаційного підходу до історії людства Арнольдом Дж. Тойнбі [5] і в 1990-ті роки продовжена американським політологом Семюелем Гантінгтоном у його роботі "Зіткнення цивілізацій" (1993) [7]. Він вважав, що замість згасаючого протистояння політичних та економічних ідеологій на кшталт лібералізму та комунізму має посилитись етнічно-релігійне протистояння. Власне кажучи, зіткнення цивілізацій, тобто суспільств, головним критерієм виділення яких виступають мова та релігія, і є змістом майбутнього й сьогоденного світу. "У світі після "холодної війни" культура і різні види культурної ідентифікації (які в широкому розумінні є ідентифікацією цивілізації) визначають моделі згуртованості, дезінтеграції і конфлікту", - зазначає Гантінгтон. Наслідком цього, на його думку, стало:

1) уперше в історії глобальна політика та модернізація відділена від "вестернізації" - розповсюдження західних ідеалів і норм не призводить ні до виникнення загальної цивілізації, ні до вестернізації незахідних суспільств;

2) баланс впливу між цивілізаціями зміщується: відносний вплив Заходу знижується; зростає економічна, військова та політична потужність азійських цивілізацій; демографічний вибух ісламу має дестабілізуючі наслідки для мусульманських країн і їхніх сусідів; незахідні цивілізації знову підтверджують цінність своїх культур;

3) виникає світовий порядок, заснований на цивілізаціях: суспільства, що мають культурні подібності, співпрацюють одне з одним; спроби перенесення характерних ознак з однієї цивілізації в іншу виявляються марними; країни групуються навколо провідних або стрижневих країн свого цивілізаційного типу.

Окремо американський автор акцентує увагу на ескалації конфлікту між західним світом та далекосхідними й мусульманськими країнами: "унікнути глобальної війни цивілізацій можна лише тоді, коли світові лідери приймуть поліцивілізаційний характер глобальної політики і стануть співпрацювати для його підтримки" [7, с. 15].

Разом із тим, посилення цивілізаційних факторів не можна пов'язувати виключно з національно-культурною самоідентифікацією, так само, як не можна вважати комунізм та лібералізм суто політико-економічними ідеологіями. Хоча головним змістом холодної війни стало протистояння комуністичного та ліберального світів, етнічна, культурна, релігійна ідентифікації не втратили свого значення. Капіталістичні країни Європи, Азії, Південної Америки не стали абсолютними копіями Сполучених Штатів Америки, як і країни соціалістичної співдружності не перетворились на Радянські Союзи в мініатюрі. Численні варіації "альтернативних", "особливих шляхів розвитку" та існування "Третього світу" - яскраве підтвердження тому, що світ залишився різнобарвною веселкою, а не двокольоровим полотном з чітким розмежуванням типу 38-ї паралелі чи Берлінського муру. З іншого боку, посилення так званих цивілізаційних тенденцій не заперечує процесів глобалізаційних. Світ не став однополюсним у тому сенсі, що існує єдиний, явний центр управління, проте абсолютно всі сфери життя: політика, дипломатія, наука, релігія, господарство - поєднались у тісно пов'язаному комплексі.

Головним завданням історичної науки є створення узагальнюючої фундаментальної концепції всесвітньо-історичного буття, яка б дозволила описати та пояснити складний та різноманітний комплекс усіх процесів. На сьогодні існує достатньо концепцій, які намагаються створити об'єктивну та цілісну картину суспільного розвитку. Разом із тим, лишається неоднозначне розуміння тих чи інших понять. Так, ми говоримо про посилення "цивілізаційних факторів", формування "багатополюсного світу", "інформаційної ери" або "постіндустріальної економіки", про те, що є стрижнем цих процесів. Наскільки вони пов'язані між собою, наскільки охоплюють усе людство - усі ці питання ще потребують відповіді.

Поняття "багатополюсний світ" досить широке, воно відображає не тільки особливості існуючої системи міжнародних відносин, але й результати внутрішніх процесів різних суспільств. Так само й "цивілізаційна модель" не є самим лише поділом людства за етнічними та релігійними критеріями на протиположні політичним або економічним. Цивілізаційна модель розглядає всесвітньо-історичний процес як цілісний об'єктивно зумовлений і поступовий розвиток різних унікальних цивілізацій, які мають власні основи й проходять у своєму існуванні декілька стадій, створюючи унікальні за змістом та формою моделі організації; та-

кий розвиток відбувається шляхом переходу від попередніх, менш прогресивних, до наступних, більш прогресивних, стадій відповідно до закладених у кожній цивілізації основ; стадії відрізняються між собою якісними рисами, характерними для всіх сфер суспільно-історичного буття, що визначають зміст та форму цих стадій. Цивілізації - великі суспільства, основою яких є етнічно близькі групи, які розвиваються за власними, специфічними сценаріями та виробляють спільні форми організації; кожна цивілізація є єдиним автономним організмом.

На перший погляд, існує певна спокуса ототожнити поняття "багатополюсний світ" та "цивілізаційна модель світу". Так, у своїй роботі "Современные теории стабильности и международные отношения России в Восточной Азии в 1970-90-е гг." (1996) [2] Д. Богатуров зазначає: "Розвал СРСР та Організації Варшавського Договору призвели до руйнування колишнього світового геополітичного порядку. Сьогодні світ знаходиться в перехідному стані. Іде пошук нової моделі геополітичної стабільності, яка враховує нові реалії й новий баланс сил на планеті. Деякі аналітики говорять про сучасну структуру світу як про "нестійку багатополлярність". Інші - про складну структуру, яка поєднує однополярність у військовому відношенні - домінування США після війни в Перській затоці, триполярність в економічному відношенні - США, Японія і Німеччина та п'ятиполярність в організаційно-політичному - США, Росія, Китай, Англія і Франція" [2, с. 33]. Семюель Гантінгтон дотримується подібної точки зору: "У світі після "холодної війни" найбільш важливі відмінності між людьми вже не ідеологічні, політичні чи економічні. Це культурні відмінності. Люди визначають себе, використовуючи такі поняття, як походження, релігія, мова, історія, цінності, звичаї і суспільні інститути. Вони ідентифікують себе з культурними групами: племенами, етнічними групами, релігійними общинами, націями й - на найбільш широкому рівні - цивілізаціями. Основними гравцями на полі світової політики залишаються національні держави. Їх поведінка, як і в минулому, визначається прагненням до могутності й процвітання, але визначається вона і культурними вподобаннями, спільнотами та відмінностями. Найбільш важливими угрупованнями держав є вже не три блоки часів "холодної війни", а, швидше, сім або вісім основних світових цивілізацій: західна, латиноамериканська, африканська, ісламська, сінська, індуїстська, православна, японська" [7, с. 17].

Проте наявність та кількість "полюсів" вказує не на наявність та кількість цивілізацій, а на центри світового домінування (політичного, економічного, культурно-релігійного, наукового). Іншими словами, та чи інша цивілізація (у тому числі представлена базовою, "еталонною" державою) може виступати центром впливу на світовому рівні, а може й зазнавати його з боку іншої цивілізації. Так, ми не говоримо про існування радянської соціалістичної та американської капіталістичної цивілізацій в умовах двополюсного світу, руйнація якого спричинила формування єдиної американської цивілізації (однополюсний світ) або великої кількості нових цивілізацій в рамках багатопольного світу.

Разом із тим, ми не можемо ігнорувати той факт, що так звані "цивілізаційні фактори" стали активно проявлятися саме в умовах формування сьогодинського багатопольного світу. Річ у тім, що й до Другої світової війни, наслідком якої стало виникнення двополюсного світу, існувала багатополлярність - у вигляді величезних колоніальних імперій, кожна з яких являла собою автономне політичне, економічне, культурне

утворення. Однак творцями цих імперій стали передусім західноєвропейські країни. Колоніальну епоху можна охарактеризувати як глобальне домінування західної цивілізації над незахідним світом, проте західна цивілізація не виступала як єдина спільнота (на кшталт "вільного світу" або соціалістичної співдружності); Перша світова війна стала внутрішнім конфліктом західної цивілізації (індоєвропейської за мовно-етнічним критерієм та християнської за релігійним). Іншими словами, світ станом на 1914 рік можна умовно охарактеризувати як "однополюсний за цивілізаційним критерієм; багатополюсний за військово-політичним, економічним, культурним критеріями". Приблизно та ж сама ситуація, але дещо в іншій конфігурації учасників склалася на 1939 рік (якщо не ділити світ на "капіталістичний" та "соціалістичний"). Окремо слід згадати Японію - незахідну країну, яка, починаючи з другої половини XIX ст., прагнула стати самостійним "полюсом". Сьогоднішній світ претендує саме на "цивілізаційну багатополлярність" - у цьому й проявляється головна риса нинішнього етапу суспільно-історичного розвитку.

Виділення цивілізацій - і тих, які існували дотепер, й існуючих нині - завдання надзвичайно складне. Будь-який критерій - етнічна приналежність, мова, релігія, політичний устрій, суспільно-економічний лад - можна обґрунтувати й спростувати. Спроба окреслити межі цивілізацій країнами і народами, які мають спільні риси, згідно з усіма критеріями може зазнати невдачі внаслідок певної національної специфіки. Інший ускладнюючий фактор - динамічність історичного процесу. Кожне суспільство так само, як і людство в цілому, постійно знаходиться в процесі змін та еволюційного розвитку. Політичні та економічні процеси надзвичайно швидкоплинні, кардинально змінюється соціальна структура будь-якого суспільства. Навіть великі етнічні та релігійні групи зазнають кардинальних змін. Наприклад, "християнська цивілізація" V ст. і "християнська цивілізація" XXI ст. кардинально відрізняються одна від одної, виділення декількох самостійних гілок у межах однієї релігії можна трактувати при бажанні як формування "дочірніх субцивілізацій"; змінюється роль та структура самої релігії і церкви. А ідея "слов'янської федерації", яка була популярною в нашій державі в XIX ст., не мала нічого спільного з "федерацією союзу племен" Давньоруської держави - настільки змінилися самі східнослов'янські народи: суспільна організація, правові відносини, господарство, система письма й мова. Іншими словами, цивілізаційна приналежність - це не тільки приналежність до того чи іншого "світу в собі" - цивілізації, суперкультури або культурно-історичного типу. Цивілізаційна приналежність - це також певний стан кожного окремого суспільства. Тобто при виділенні цивілізацій необхідно враховувати не тільки сталі, постійні протягом тривалих відрізків часу ознаки, а й такі, які вказують на культурно-історичну специфіку суспільств у конкретні періоди історії.

Кожний дослідник при спробі цивілізаційної класифікації неодмінно враховуватиме географічний фактор. Існує величезна кількість культурно-історичних регіонів, на які поділяється кожна частина світу (наприклад, у Європі виділяють Західну, Східну, Центральну, Південну Європу). Освальд Шпенглер навіть вважав означений фактор у чомусь фатальним для історичної науки: "Історик знаходиться під негативним впливом географічних забобів (якщо не сказати - під враженням від географічної карти): географія описує Європу як частину світу, унаслідок чого він почуває

себе зобов'язаним також виконати відповідне ідеальне розмежування Європи та Азії. Схід і Захід - поняття, сповнені історичного змісту. "Європа" - пустий звук" [9, с. 50]. І справді, вивчення й осмислення історичного процесу, його особливостей, відбувається в чітких географічних кордонах, які виокремлюють близькі за своєю сутністю суспільства. З іншого боку, географічна регіоналізація досить точно відображає регіоналізацію культурно-історичну, або цивілізаційну. Певною мірою таке розмежування людських суспільств є чимось природним і навіть допомагає історикам. Таким чином, видається цілком виправданим будувати цивілізаційну модель усесвітньої історії на основі порівняння й вивчення культурно-історичних регіонів.

Класики цивілізаційного підходу запропонували його як альтернативу лінійно-стадіальному, розробили певні положення щодо його практичної реалізації при побудові цивілізаційної моделі історії, запропонували власні класифікації (які при цьому сильно відрізняються одна від одної), але не дали відповіді на те, як саме виділяти цивілізації. У полі зору М. Я. Данилевського [3] та Освальда Шпенглера [9] опинились найбільш яскраві, найвідоміші культури та суспільства. М. Я. Данилевський виділив єгипетський; китайський; асирійсько-вавилонсько-фінікійський, халдейський, або давньоєврейський; індійський; іранський; єврейський; грецький; римський; новосемітський, або арабський; німецько-романський, або європейський, культурно-історичні типи суспільства (також мексиканський та перуанський культурно-історичні типи, які загинули внаслідок європейської колонізації Америки, і слов'янський культурно-історичний тип, який ще тільки формується). О. Шпенглер виокремив вісім суперкультур, які існували протягом історії людства: індійську, єгипетську, античну, вавилонську, візантійсько-арабську, китайську, західну (європейську) та культуру майя, зазначивши, що в майбутньому народиться слов'яно-сибірська культура. Будь-яких уточнень із приводу класифікації культур, критеріїв їх виділення ми не знаходимо. І та, й інша класифікації не охоплюють усіх людських суспільств. Крім того, у зазначених дослідників надзвичайно мало уваги приділено тягlostі цивілізації та їх взаємовпливу. Тойнбіанська модель у цьому сенсі більш гнучка, британській історик багато уваги приділив формам і типам спадковості цивілізацій, проте виділення останніх у нього довільне й базується на релігійному критерії. Іншими словами, перед сучасними та майбутніми істориками, які прагнуть збудувати цивілізаційну модель усесвітньої історії, пріоритетним завданням є практичне виділення цивілізацій, або культурно-історичних типів суспільств. Без цього конкретно-історичного наповнення цивілізаційний підхід утрачає будь-яке значення як комплексний науковий метод, перетворюючись на своєрідну декларацію.

Як саме віднайти цивілізації: минулі, сучасні, майбутні, контури яких тільки-но вимальовуються в історичній перспективі? Вочевидь, є два шляхи: "пошук від малого" та "пошук від великого". У першому випадку історик повинен детально описати та дослідити кожне суспільство, виділивши основні його культурно-історичні риси, а потім згрупувати всі подібні суспільства. Головна перевага такого підходу в тому, що він дозволяє в деталях розглядати саме специфічні, характерні риси суспільств, але при цьому існує загроза не побачити спільного. У другому випадку історик повинен сконцентрувати увагу на найзагальніших рисах, які поєднують окремі народи й держави в єдину цивілізаційну спільність. Такий "перспективний" погляд дозволяє охопити все людство, одразу розпочати з побудо-

ви цілісної моделі усесвітньо-історичного процесу; проте в цьому випадку на дослідника чекає протилежна загроза - не розглядати саме специфічних рис окремих суспільств, наслідком чого стане черговий парад суперкультур, які закривають своєю величиною менш яскраві культури. Виходом із такої однаково невідомої для історика ситуації вбачається дотримання "золотої середини", але не механічним поєднанням двох крайнощів, а саме збалансованим підходом.

На думку автора, пошук цивілізацій необхідно починати з аналізу культурно-історичних регіонів (принаймні на прикладі "осьових", "еталонних", тобто найтипівіших суспільств). Кінцеве історичне знання - це, як правило, результат порівняння. Саме при порівнянні подібних чи, навпаки, різних історичних процесів та явищ вдається прояснити сутність досліджуваного. Так, у нашій країні протягом багатьох століть прийнято порівнювати власні досягнення з європейськими (а з минулого століття - північноамериканськими), набагато рідше - з неєвропейськими. Як саме порівнювати - власний вибір кожного окремого дослідника. На думку ж автора, доречним є вивчення та аналіз не тільки внутрішніх процесів певних культурно-історичних типів, але й взаємовідносин між представниками різних цивілізацій або субцивілізації (культурно-історичних регіонів). Взаємовідносини таких представників на міжнародній арені є досить показовими в сучасних конкретно-історичних умовах, коли "цивілізаційний фактор" проявляється саме в контексті формування багатопольного світу. Загальновідомо, що специфічні риси окремих суспільств особливо яскраво проявляються саме у взаємодії з іншими суспільствами.

Взаємовідносини між Східною Європою та Латинською Америкою в 1990-ті роки, на думку автора, являють собою один із прикладів взаємовідносин якщо не двох окремих цивілізацій, то двох субцивілізацій. Цивілізаційна приналежність цих культурно-історичних регіонів дискусійна: з одного боку, вони належать до західного світу в широкому значенні цього слова (не ототожнювати із західноєвропейським), з іншого ж - являють собою цілком самостійні спільноти із самобутньою історією та специфічними рисами.

Проблема цивілізаційної приналежності Східної Європи надзвичайно стара й постійно актуальна. Хрещення Володимиром Великим Русі тісно прив'язало її до християнського світу, проте вже в кінці X століття християнський світ досить чітко поділився навпіл. Подальша еволюція нашого регіону сильно відрізнялась від західноєвропейського, який став стрижневим для т. зв. "західної цивілізації". Справа не тільки в релігії, але й в інших сферах суспільного буття: політичній організації, соціально-економічному ладі, культурних процесах тощо. Характерно, що М. Данилевський і О. Шпенглер - класики цивілізаційного підходу - не ототожнювали Східну (православну) і Західну (романо-германську) цивілізації (культурно-історичного типу). У XX столітті Радянський Союз (фактично - наступник Російської імперії) узагалі очолював "схід" - соціалістичну співдружність, яка конкурувала із "заходом". Разом із тим, взаємовідносини із західноєвропейськими країнами завжди мали пріоритетний характер для східноєвропейського регіону. Як правило, ми орієнтувалися й орієнтуємось саме на західні країни в усіх сферах життя: сприймаємо політичні та економічні теорії, культурні традиції тощо. Певною мірою можна говорити, що в той час як Західна Європа стала наступницею Західної Римської імперії, Східна Європа (Русь) - Візантії, тобто ми маємо спільне античне коріння. Звісно, така узагальнюю-

чо-схематична картина лише поверхово показує зв'язок між Східною та Західною Європами (слов'янським та романо-германським культурно-історичними типами за М. Данилевським).

Подібна картина вимальовується і з країнами обох Америк. "Новий Світ" - явище, яке стало наслідком двох потоків (іспано-португальського та франко-британського) європейської колонізації Західної півкулі. Результатом стало не просто включення величезного регіону до господарської (переважно торгової) діяльності європейських країн, а й виникнення дочірніх у соціокультурному відношенні суспільств. Це стало можливим як завдяки масовій еміграції європейців до Нового Світу, так і за рахунок їх більш високого рівня політичного, соціально-економічного та культурного розвитку. Зовнішній (європейський) цивілізаційний імпульс виявився сильнішим, ніж внутрішній (американський). Усе це дає підстави характеризувати північноамериканський та латиноамериканський культурно-історичні регіони як споріднені із Західною та Південною Європою цивілізації.

Таким чином, перед нами постає глобальна західна цивілізація, яка включає в себе велику кількість близьких у культурно-історичному контексті суспільств від Східної Європи до Нового Світу (варто згадати також Австралію). Важко сказати, наскільки виправданим є виділення такої глобальної західної цивілізації. Очевидно, що за певними рисами можна поєднати всі ці суспільства, особливо при порівнянні із суспільствами незахідних цивілізацій. З іншого боку, таке поєднання не дає нам нічого, крім найзагальнішого уявлення про загальноєвропейську цивілізаційну експансію, причому виражену статичною схемою. Усі спроби проаналізувати та співставити динамічні процеси всередині західної цивілізації приведуть до висновку, що їх єдність зумовлена самим лише географічним фактором (про який і нагадував Освальд Шпенглер): наприклад, що освоєння Дикого поля та Дикого заходу відбувалось переважно силами європейців християнського віросповідання.

1990-ті роки - це насамперед роки майже повного триумфу не глобальної західної цивілізації в цілому, а того західного капіталістичного світу, який майже півстоліття знаходився в стані холодної війни зі східним соціалістичним світом і представлений насамперед країнами Північної Америки та Західної Європи. Важко не погодитись із Ф. Фукуямою - ліберальна демократія стала найвпливовішою ідеологією суспільного розвитку, а західні ліберально-демократичні країни - його еталоном. Нові тенденції не могли оминати й інші західні субцивілізації, зокрема Південну Америку та Східну Європу: криза авторитарних режимів, необхідність економічної модернізації та потреба знай-

ти своє місце в новій системі міжнародних відносин при збереженні культурно-історичної самобутності та дотриманні національних інтересів - ці головні задачі постали перед країнами обох згаданих регіонів.

#### Висновки

Певною мірою ми можемо говорити про те, що закінчення холодної війни стало новим викликом для глобальної західної цивілізації - випробовуванням її здатності до адаптації в нових історичних умовах: при цьому євроамериканська субцивілізація зуміла захопити статус світового лідера, а східноєвропейська та латиноамериканська субцивілізації залишилися в положенні "другої хвилі", "другого ешелону". У цьому контексті взаємовідносини між останніми - це рівні взаємовідносини, на противагу їх взаємовідносинам із країнами Заходу, які неминуче виступали лідерами. Співробітництво між Східною Європою та Латинською Америкою - це також взаємовідносини між віддаленими гілками умовно єдиної глобальної західної цивілізації. Для дослідника це можливість знайти або докази цивілізаційної спільності двох віддалених та самобутних регіонів, або докази відсутності будь-якої справжньої єдності. Саме тому розгляд взаємовідносин між Східноєвропейською та Латиноамериканською субцивілізаціями крізь цивілізаційну призму - це не тільки погляд на конкретну суспільно-історичну проблему з нової позиції, це також апробація та розвиток самого методу дослідження - цивілізаційного підходу до всесвітньої історії.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска (господство Америки и его геостратегические императивы) / З. Бжезинский. - М. : Международные отношения, 1998. - 254 с.
2. Богатуров Д. А. Современные теории стабильности и международных отношений России в Восточной Азии в 1970-90-е гг. / Д. А. Богатуров. - М. : Институт США и Канады, 1996. - 246 с.
3. Данилевский Н. Я. Россия и Европа / Н. Я. Данилевский. - М. : Книга, 1991. - 574 с.
4. Сорокин К. Э. Геополитика современности и геостратегия России / К. Э. Сорокин. - М. : Росспэн, 1996. - 168 с.
5. Тойнби А. Дж. Постижение истории / А. Дж. Тойнби ; [пер. с англ. Е. Д. Жаркова]. - М. : Айрис-пресс, 2004. - 640 с.
6. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек / Ф. Фукуяма ; [пер. с англ. М. Б. Левина]. - М. : АСТ, 2004. - 592 с.
7. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / С. Хантингтон ; [пер. с англ. Ю. Новикова и Т. Велимеева]. - М. : АСТ, 2003. - 603 с.
8. Хачатуров К. А. Латиноамериканские уроки для России / К. А. Хачатуров. - М. : Международные отношения, 1999. - 400 с.
9. Шпенглер О. Закат Европы / О. Шпенглер ; [авт. вступит. статьи А. П. Дубнов, авт. комментариев Ю. П. Бубенков и А. П. Дубнов]. - Новосибирск : Наука, 1993. - 592 с.

D. Semenov

### **CIVILIZATION APPROACH IS IN HISTORICAL REGIONALISTIC (ON THE EXAMPLE OF COLLABORATION BETWEEN THE COUNTRIES OF EASTERN EUROPE AND LATIN AMERICA IN 1990TH)**

The author investigated the potential of the approach of civilization (including its nature walk) for the study of modern processes in the history of mankind (the problem of forming a multipolar world under the domination of Western civilization since the Cold War).

**Key words:** multipolar world, unipolar world, civilization approach, civilization, subcivilization.

© Д. Семенов

Надійшла до редакції 13.11.2009

№ 9 (100) грудень 2009 р.